

Жолт Лазар
Драган Коковић
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK: 323.173
Оригиналан научни рад
Примљен: 5. 9. 2005.

ЕТНИЧКА ДИСТАНЦА У ВОЈВОДИНИ (резултати истраживања)

У овом чланску представљени су резултати истраживања етничке дистанце у Војводини. Мерење је извршено током јесени 2002. године, у склопу ширег пројекта истраживања мултикултуралности у овом региону. Резултати показују да су етничке дистанце у Војводини веома уједначене и да су груписане око става "свеједно ми је". Војвођански Срби су најпожељнији за већину истражених друштвених контаката, док је релативно највећа дистанца према Ромима. Резултати такође откривају два битна чиниоца за разумевање међуетничких односа у Војводини: прво, за већину испитаника најпожељнији су "рационални" облици друштвених контаката и, друго, испитаници имају веома уједначене дистанце према властитим етничким групама.

Кључне речи: *етничка дистанца, Срби, националне мањине, Војводина.*

Истраживачки поступак

Истраживачки поступак националне/етничке дистанце¹ у Војводини заснивао се на техници анкетирања репрезентативног броја пунолетних грађана Војводине.² Мада је у основи инспирисано Богардусовим разматрањима примене властите скале социјалне дистанце (Bogardus, 1947),³ мерење етнич-

¹ Етничка дистанца представља степен етничке одвојености, различитости и удаљености између појединаца или група у оквиру вишенационалне заједнице. Од ње треба разликовати социјалну дистанцу, која се односи на друштвене различитости и удаљености појединаца, група или слојева друштва. У ужем смислу, етничка дистанца изражава степен блискости коју нека особа прихвата са припадницима других етничких заједница.

² Резултати изложени у овом раду део су ширег истраживачког пројекта "Социолошки аспекти мултикултуралности и регионализације и њихов утицај на развој АП Војводине и Р Србије", који је реализовао Одсек за социологију Филозофског факултета у Новом Саду, уз финансијску подршку Министарства за науку, технологије и развој Републике Србије. Анкетирање 1403 пунолетна испитаника обављено је крајем октобра и почетком новембра 2002. године, а узорак је био случајан по свему, осим по полу и месту боравка. Накнадним усклађивањем старосних категорија са резултатима последњег пописа из 2002. (види Саопштење Републичког завода за статистику од 24. децембра 2002), који у тренутку анкетирања још нису били на располагању стручној јавности, узорак је сведен на 1253 испитаника.

³ "Као приступ, социјална дистанца се може сматрати обликом социометрије, у којој је пажња усмерена на мерење односа појединац-група и промена у тим односима, на упо-

ке дистанце изведено је тако да ублажи кључне недостатке његовог приступа,⁴ као и да буде што је могуће приступачније и јасније свим образовним и старосним категоријама испитаника. У том смислу, посебно се водило рачуна о:

- *односу квантитативних и квалитативних података* – ово је био и остао највећи проблем, с обзиром да је реч о номиналним подацима чија статистичка обрада и интерпретација има смисла само у домену фреквенција и дистрибуције, а које би, опет, требало исказати реалним бројевима, како би се утврдили просеци који би одражавали међусобно упоредиве мере дистанци између различитих друштвених група/слојева; ни у нашем инструменту овај проблем није решен, јер се нумеричке вредности понуђених одговора о спремности на одређене карактеристичне видове друштвених контаката (5 – да, врло радо; 4 – да, немам ништа против; 3 – свеједно ми је; 2 – радије не; 1 – не, никако), у најбољем случају могу третирати само ординално, али не и интервално; овај недостатак се једним делом решава применом редне метричке скале, која је по својим карактеристикама "између ординалне и интервалне скале" (Siegel, Shepherd, 1959 : 336), као и повећањем квантитативне валидности скалирања методом једнообразног оцењивања спремности на више важнијих друштвених односа, тако да се мера дистанце изводи из вишеструких група квантификованих номиналних података;⁵
- *логичком уједначавању и вредносној неутралности испитиваних друштвених односа* – етничка дистанца у Војводини утврђивала се на карактеристичним друштвеним односима и контактима, без мешања са неким другим (нпр. просторним) дистанцама; понуђени друштвени односи су дати у вредносно неутралној форми, док се испитаник путем модификоване Марфи-Ликертове скале одређивао за степен пожељности-непожељности датог односа с припадницима различитих националних и етничких заједница у покрајини; међутим, у самом поступку утврђивања степена пожељности-непожељности различитих врста друштвених односа и контаката вредносни ставови су неизбежни јер је, у крајњој линији, реч о субјективним преференцијама испитаника;⁶

требу стереотипа у тим мерењима, као и на покушаје да се емотивне реакције искористе као средство разумевања људског понашања" (Bogardus, 1947 : 306).

⁴ О адекватнијем приступу квантификовања квалитативних података види Guttman (1944), а о развијенијим техникама скалирања ставова Edwards (1957).

⁵ Рад на терену је показао да недостатак овако сазданог инструмента може бити нестрпљење и замор код испитаника, јер анкетање знатно дуже траје, па га не треба употребљавати у склопу обимнијих анкета.

⁶ "За социолога ставови су важни, јер је понашање људи у великој мери одређено оним што они мисле да други људи мисле и намеравају; другим речима, социјално понашање је у значајној мери процес интеракције ставова" (House, 1934 : 8). Кажемо – у крајњој линији, јер се ти субјективни ставови ипак формирају под одлучујућим утицајем вла-

- *препознатљивости градације вредносних ставова* – спремност на попућене врсте друштвених односа изражена је једним неутралним ставом и са по две потврдне, односно одричне квалификације, које граде веома јасне и једноставно изражене позитивне и негативне градације; мада би у овом случају најлогичнија квантификација наведених одговора била континуум: – 2, – 1, 0, 1, 2, ипак је превагнуло опредељење за ону врсту оцењивања са којом сви грађани Србије који су завршили бар основно образовање имају непосредно искуство (од 1 до 5), јер не захтева додатно објашњење, а за здраворазумско процењивање представља неку врсту општеприхваћеног обрасца; с обзиром да је у истраживачком инструменту реч о квалитативним варијаблама, нулта тачка и интензитет градације су ствар конвенције, а једини битан услов је да се доследно примењују (види Guttman, Suchman, 1947).

Истраживачки инструмент[©]

ДА ЛИ БИСТЕ ЖЕЛЕЛИ ПРИПАДНИКА-ЦУ СЛЕДЕЋИХ НАЦИОНАЛНОСТИ ЗА
(у складу с градацијом у дну табеле, заокружи у свакој ћелији само један број):

	брачног друга	комшију	наставника (професора)	пословног партнера	шефа	председника државе
Србина	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Мађара	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Хрвата	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Црногораца	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Словака	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Румуна	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Русина	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Рома	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Јеврејина	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

(1 – не, никако; 2 – радије не; 3 – свеједно ми је; 4 – да, немам ништа против; 5 – да, врло радо)

Анкетирани грађани Војводине су, дакле, одговарали на вишеструко комбиновано питање о степену пожељности или непожељности ступања у одређене врсте друштвених односа и контаката (од заснивања брака до избора председника државе), са припадницима најбројнијих и за Војводину карактеристичних националних и етничких група (Срба, Мађара, Хрвата, Црногораца, Словака, Румуна, Русина и Рома)⁷. Приликом обраде података

дајућих културних образаца и стереотипа о другима, који доминирају у одређеној друштвеној групи/слоју, односно широј друштвеној заједници (види Szalay, Madau, 1983).

⁷ Према последњем попису из 2002. године у Аутономној покрајини Војводини има 1.321.807 Срба (65.05%), 290.207 Мађара (14.28%), 56.637 Словака (2.79%), 56.546 Хрвата (2.78%), 49.881 Југословен (2.45%), 35.513 Црногораца (1.75%), 30.419 Румуна (1.5%), 29.057 Рома (1.43%), 19.766 Буњевца (0.97%) и 15.626 Русина (0.77%); види Саопштење Републичког завода за статистику Србије број 295, од 24. 12. 2002.

водило се рачуна о принципу искључености испитаника националне/етничке групе о којој је реч, чиме је избегнуто искривљавање резултата путем само-оцењивања.

Резултати истраживања националне/етничке дистанце у Војводини⁸

Дистанце према најбројнијим националним и етничким групама у Војводини веома су уједначене и груписане су око средње нумеричке вредности 3, која у нашем истраживању означава став "свеједно ми је" (*графикон 1*; потпун преглед квантитативних података налази се у *табели 8* на крају текста):



графикон 1

Као што видимо, издвајају се нешто мања дистанца према Србима, односно благо наглашенија дистанца према Ромима. Међутим, овај други податак треба узети као релативан, јер је разлика између најмање (према Србима) и највеће (према Ромима) дистанце мања од једног интервала на петостепеној скали (0,93). Уз то, разлика између дистанце према Ромима и према следећој по реду националној/етничкој групи – у овом случају Хрватима –, не прелази $\frac{1}{4}$ интервала (0,24).

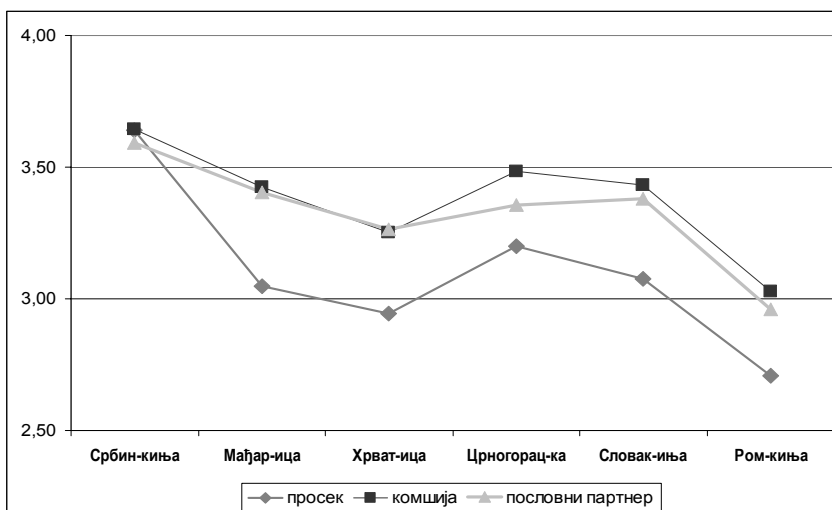
⁸ Основни подаци који су овде приказани и тумачени први пут јавно су презентовани од стране коаутора овог текста, мр Жолт Лазара, на једном од радних састанака са петочланом комисијом Европског парламента која је, на челу с госпођом Дорис Пак, боравила у Србији и Војводини другом половином јануара 2005. Као што је познато, на пролећном заседању Европски парламент није прихватио предлог мађарске делегације да се донесе резолуција о угрожености мађарске националне мањине у Војводини.

Поред тога што је нешто мања, дистанца према Србима је и по појединачним сегментима који чине генералну дистанцу најједначенија (табела 1):

	Србин-киња	Мађар-ица	Хрват-ица	Црногорац-ка	Словак-иња	Ром-киња
брачни друг	3,65	2,87	2,73	3,07	2,85	2,29
комшија	3,64	3,43	3,25	3,48	3,43	3,03
наставник	3,59	3,21	3,13	3,38	3,26	2,98
Председник државе	3,84	2,28	2,26	2,75	2,36	2,18
пословни партнер	3,59	3,40	3,26	3,36	3,38	2,96
шеф	3,54	3,10	3,03	3,15	3,19	2,82

табела 1

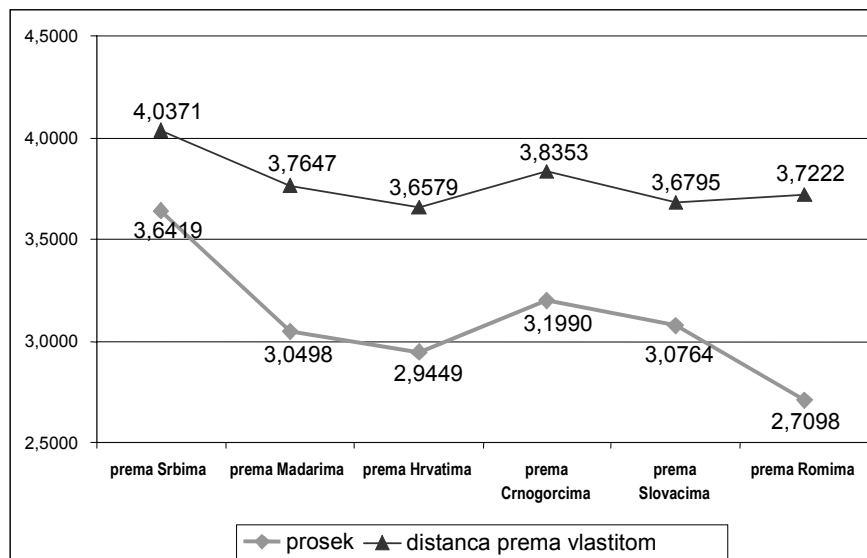
Највећа резервисаност према националним мањинама је у домену брака и председниковања државом (ово друго чак изразито), али не губимо из вида да то није само оцена Срба, већ и самих припадника појединих мањинских народа међусобно. Исти, међутим, немају те резерве када је у питању брачни друг Србин/Српкиња, док резултат ставова према председнику државе из редова већинског народа упућује на закључак да је то већ нешто што се у значајној мери подразумева.



графикон 2

У вези са овим последњим, аутори су мишљења да овде није реч о већој некритичности Рома према властитој етничкој групи, него о још увек јаким стереотипима, који су очигледно пресудно утицали и на релативно највећу дистанцу према њима (уочимо да се резултат ставова ромских испитаника према властитом народу: 3,7222, у потпуности уклапа у просеке које смо добили обрадом истих ставова испитаника из редова најбројнијих националних мањина у Војводини).

Посматрајући генерално (*графикон 2*, вид. горе), припадници националних мањина изнадпросечно су пожељни за суседство и радно-пословне односе и, ако уопште постоји тајна војвођанске толеранције и суживота, онда се она сасвим сигурно једним делом налази у овим подацима. Наиме, ове две врсте односа граде се више на рационалним него емотивним основама и упућују на закључак да су Војвођани свесни значаја просторне и радно-пословне упућености једних на друге.



графикон 3

Други важан чинилац успешног војвођанског суживота различитих националних и етничких заједница, по нашем мишљењу, налази се у свесном критичком ставу према властитом националном/етничком ентитету. Наиме, ако упоредимо просечне оцене других са просечним оценама које су испитаници дали степену пожељности друштвених контаката с припадницима властитог народа/етничке групе (*графикон 3*), видимо да су резултати (оčekивано и разумљиво) бољи, али да су поново веома уједначени: крећу се у распону

од 3,6579 (Хрвати) до 4,0371 (Срби), што је мање од две петине једног интервала наше скале етничке дистанце. Посебно је занимљиво и значајно да највеће мањинске заједнице у Војводини имају упадљиво уједначену разлику између властитог и виђења других, која не може да се објасни другачије него да су критеријуми властитог вредновања веома слични, ако не и исти у битним сегментима (Мађари +0,7149; Хрвати +0,713; Црногорци +0,6363; Словаци +0,6031). Најприближнији су ставови према Србима и Срба према самима себи (разлика је +0,3952), док је највећа разлика између дистанци према Ромима и Рома према властитој етничкој заједници (+1,0124).

Дистанца према Србима. Већ смо видели да је дистанца према Србима најмања, односно да су степени одређивања према њима веома уједначени, са изузетком веће пожељности председника државе из редова већинског народа. Међутим, стандардна девијација овог последњег податка (која је нешто већа од просечне), указује и на екстремнија изјашњавања дела испитаника у вези са пожељношћу Србина за председника државе.

Да ли бисте желели Србина за председника државе (у %)?						
	не, никако	радије не	свеједно ми је	да, немам ништа против	да, врло радо	укупно
Црногорци	10.0	3.3	6.7	13.3	66.7	100%
Хрвати	7.0	0.0	40.4	29.8	22.8	100%
Мађари	1.7	0.8	37.2	37.2	23.1	100%
Просек	3.7	1.6	33.2	30.5	31.0	100%

табела 2

Укрштањем података (табела 2) утврдили смо да је разлог томе натпросечно одређивање испитаника црногорске националности за најрадикалнији степен слагања ("да, врло радо": 66.7%), односно неслагања ("не, никако": 10%), док је оних којима је то свеједно изразито мало, свега 6.7% (просек је 33.2%). Наглашеније радикално неслагање с наведеним ставом налазимо и код дела испитаника хрватске националне заједнице ("не, никако": 7%), али је међу њима и највише оних којима је то свеједно (преко 40%).

У случају пожељности брачног друга сразмерно највише испитаника се определило за становиште "да, немам ништа против": 41.2%, док се за неки вид одбијања определило укупно 9.2% анкетираних и међу њима је сразмерно највише војвођанских Мађара (15.7%), али ниједан Црногорац-ка. Генерално, међутим, Мађари немају велику дистанцу према брачном другу из редова највеће националне заједнице: она износи 3,40 и од ње је само нешто мања дистанца према могућем брачном другу Хрвату-ици: 3,50. Истовремено, Срби су најпожељнији за брачног друга управо међу Црногорцима-кама: дистанца је 4,00 (мања чак и од дистанце према брачном другу из влас-

тите националне заједнице: 3,87), а 28% се изјаснило "да, врло радо" (просек је 18.5%). Од података који показују значајнија одступања од просека издваја се још једино резервисаност Југословена према Србима као пословним партнерима: такав однос никако не жели чак 8% (просек је 2.9%), док их се сразмерно најмање определило за став "да, врло радо": 10.5% (просек је 16.2%).

Дистанца према Мађарима. Посматрајући генерално, Срби имају највећу дистанцу према припадницима националних мањина када је у питању могући брачни друг; у случају Мађара, укупно 41% испитаника српске националности се изјаснио за радикалан, односно блажи негативан став (укупан просек негативних ставова је 36.7%), док би свега око 6% "да, врло радо" желело Мађара-ицу за брачног друга. Исти-е су, с друге стране, најпожељнији-е за испитанике хрватске националности: дистанца је 3,56, при чему "да, врло радо": 17.5% (просек: 7.8%); "да, немам ништа против": 38.6% (просек: 26.2%), црногорске ("да, врло радо": 18.5%) и југословенске ("да, немам ништа против": 38.6%). Дистрибуција скале ставова према полу анкетираних јасно показује да су Мађарице пожељније за брак од Мађара (Пирсонов $\chi^2=.001$). Могућности избора Мађара за председника државе сразмерно се највише противе Срби (скоро 63%; дистанца: 2,13) и Црногорци (60%; дистанца: 2,17), с тим што су ови последњи радикалнији ("не, никако": 50%, наспрам 43.5% Срба). Међутим, поново су Црногорци најекстремнији и у другом правцу: чак 10% (просек је 3.7%) одговорило је "да, врло радо". Упадљиво уједначена дистрибуција ставова по питању пожељности пословног партнерства са Мађарима, без изразитих колебања (осим опет код Црногораца, који су се и у овом случају натпросечно определили за најпозитивнију градацију), у извесном смислу потврђује стереотип који у Војводини влада о припадницима ове националне мањине као вредним радницима и поштеним пословним сарадницима (табела 3):

Да ли бисте желели Мађара за пословног партнера (у %)?							
	дистанца (1-5)	не, никако	радије не	свеједно ми је	да, немам ништа против	да, врло радо	уку пно
Срби	3,38	5.3	4.1	48.2	32.6	9.8	100 %
Црногорци	3,47	6.7	6.7	40.0	26.6	20.0	100 %
Југословени	3,37	4.7	4.7	48.8	32.6	9.2	100 %
просек	3,40	4.9	3.9	48.7	31.8	10.7	100 %

табела 3

Дистанца према Хрватима. Припадници хрватске националне заједнице најнепожељнији су за брак Србима (укупно 47.8% се изјаснило радикално или умерено негативно, а 23.9% позитивно, од тога "да, врло радо" свега 4.3%). И Црногорци су у значајној мери против (34.4%, наспрам мање од 20% Југословена и свега 7.5% Мађара који су се негативно изразили), али међу њима је опет сразмерно највише оних који су и "врло радо" за брак са Хрватом-ицом (15.6%, просек је 5.9%; примера ради и Мађари су се натпросечно определили за овај став, али њихов проценат не прелази 10). Такође, као и у случају мађарске националне заједнице, Хрватице су пожељније од својих мушких сународника (дистрибуција ставова према полу испитаника ни овде није случајна, Пирсонов $\chi^2=0.000$). Као и у случају Мађара, могућност да председник државе буде Хрват такође је изразито непожељна Србима (66.4%) и Црногорцима (60%), док позитиван однос према тој могућности има нешто мало више од 14% Срба (од тога "врло радо" свега 2.2%), али већ 20% Црногораца. И опет је сразмерно највише најнегативнијих ("не, никако": 50%, наспрам 47.8% Срба и свега 5.8% Мађара), али и најпозитивнијих одговора ("да, врло радо": 10%, просек је 3.5%), дошло од испитаника црногорске националне заједнице у Војводини. Дистанца према припадницима хрватске националне заједнице у Војводини знатно се, међутим, мења у другим врстама понуђених друштвених односа: скоро половини (48.7%) испитаника српске националности свеједно је да ли им је комшија Хрват, док укупно 35% има позитиван став према тој могућности (мада од тога само 7% "врло радо"). Укупан проценат негативних одговора је 16.4%, али од тога $\frac{2}{3}$ искључивих ("не, никако").

Да ли бисте желели Хрвата за шефа (у %)?						
	не, никако	радије не	свеједно ми је	да, немам ништа против	да, врло радо	укупно
Срби	16.2	9.7	45.4	23.7	5.0	100%
Црногорци	16.7	13.3	36.7	20.0	13.3	100%
Мађари	0.8	0.8	52.5	34.4	11.5	100%
просек	13.6	8.1	47.1	24.8	6.5	100%

табела 4

Сличан проценат одбијања налазимо и код Црногораца (16.1%), али је код њих већи проценат прихватања, укупно 42%. Хрвати су као комшије далеко најпожељнији војвођанским Мађарима: према тој могућности ни један се није негативно изразио, док се скоро половина (48.4%) определила за неки од позитивних ставова. Упркос томе, Црногорци опет предњаче у опредељивању за најјачу позитивну градацију ("да, врло радо": 19.4%, наспрам 12.3% Мађара). Веома приближна опредељивања имамо и у односу према Хрватима као могућим пословним партнерима (Срби: укупно 16.4% негативних и 36.5%

позитивних ставова; Мађари: у овом случају један испитаник се изјаснио за "радије не", док се за позитивне ставове определило укупно опет 48.4%), уз изузетак нешто већег процента негативних ставова од стране Црногораца (укупно 20%). Добар показатељ међунационалне/међуетничке трпељивости је и степен (не)пожељности шефа друге националности; мада је у случају Хрвата тако нешто мање пожељно него могућност да буду комшије и пословни партнери, ипак и у овом случају (табела 4) преовлађују неутрални и позитивни (Срби: укупно 28.7%, Црногорци: 33.3%, Мађари: скоро 46%) ставови.

Да ли бисте желели Црногорца за председника државе (у %)?						
	не, никако	радије не	свеједно ми је	да, немам ништа против	да, врло радо	укупно
Мађари	7.4	10.7	44.6	28.1	9.1	100%
Срби	31.0	14.2	24.6	21.9	8.2	100%
просек	25.7	14.0	29.2	22.8	8.4	100%

табела 5

Дистанца према Црногорцима (табела 5). Уочљивије неприхватање припадника црногорске националне заједнице за брак исказују само војвођански Хрвати (дистанца = 2,67): 21.1% то изричито одбија (просек је 14.9%), док се скоро 23% изјаснило за "радије не" (просек је 12.3%); истовремено, проценат неутралних и позитивних одговора је код истих испитаника у свим случајевима испод просека: "свеједно ми је" 29.8% (просек је 32.7%), "да, немам ништа против" 21.1% (просек је 31.8%), "да, врло радо" 5.3% (просек је 8.4%). Такође нешто наглашенију резервисаност Хрвати показују према Црногорцима и као могућим комшијама, јер су се једино они натпросечно определили за став "радије не" (чак 10.5%, просек је 3.6%), док су по проценту неутралног и најафирмативнијег опредељивања испод просека ("свеједно ми је": 45.6%, просек: 48%; "да, врло радо": 8.8%, просек: 11.7%). Међутим, став Хрвата знатно је повољнији по питању пожељности Црногорца за председника државе: овде је опредељивање за неутрални и оба позитивна става нешто изнад просека, док је екстремно негативан став знатно испод ("не, никако": 15.8%, просек: 25.7%). Истовремено, најпозитивнији став према овој могућности имају војвођански Мађари, а најнегативнији Срби

Исто тако, једино испитаници мађарске националности показују значајнију отвореност за пословни однос с Црногорцима: негативна опредељивања су код њих најмања ("не, никако": 2.5%, просек: 6%; "радије не": 1.6%, просек: 5.2%), а неутрално и позитивна највећа; занимљиво је да су се по овом питању према Црногорцима генерално најлошије изјаснили испитаници југословенске националности (код њих је и сразмерно највећи проценат изјашњавања за најнегативнији став, а најмањи за најпозитивнији).

Дистанца према Словацима. Испитаници из редова већинског народа показују највећу дистанцу према Словацима као могућим брачним партнерима, према тој могућности изразито су амбивалентни Црногорци и Југословени, а најпозитивнији однос имају анкетирани Мађари (табела 6). Слично је и са могућношћу да Словак буде председник државе, с том разликом да Југословени у вези са тим више нису амбивалентни, него умерено позитивни (проценти негативних одговора су испод просека, а неутрални и умерено позитивни изнад).

Да ли бисте желели Словака-ињу за брачног друга (у %)?							
	дистанца (1-5)	не, никако	радије не	свеједно ми је	да, немам ништа против	да, врло радо	укупн о
Срби	2,71	21.3	17.5	34.6	21.7	4.9	100%
Црногорци	3,09	9.4	25.0	31.3	15.6	18.8	100%
Мађари	3,27	8.3	6.6	41.3	37.2	6.6	100%
Југословени	3,08	6.8	20.5	35.2	33.0	4.5	100%
просек	2,85	17.5	16.6	35.6	24.4	5.9	100%

табела 6

Срби су најуздржанији према Словацима као пословним партнерима, са ставовима који су неутрални или благо негативни, док у овом случају изражавају амбивалентност, поред Црногораца, показују и Хрвати. Генерално, Црногорци су најнегативније расположени према могућности да им Словак буде шеф, али међу њима је поново сразмерно највише оних који су се определили и за најпозитивнији одговор: 16.7% (просек је 7.7%); прате их Срби са умереније негативним одговорима, док опет Мађари најпозитивније гледају на ту могућност. Најпозитивнији однос према Словацима Црногорци имају као према могућим комшијама: ниједан се није екстремно негативно изјаснио, свега двоје се определило за "радије не", док их се сразмерно највише определило за "да, врло радо", чак 19.4% (наспрам 14.8% Мађара, 8.7% Срба и свега 7% Хрвата; просек је 10.2%).

Дистанца према Ромима. Већ смо рекли да је релативно највећа етничка дистанца у Војводини према припадницима ромске етничке заједнице. Имајући у виду просечна опредељивања испитаника, генерално можемо закључити да код војвођанских Срба преовлађује умерено негативан став према Ромима, код Црногораца негативан и амбивалентан, код Југословена амбивалентан и позитиван, код Словака углавном позитиван, док су се једино испитаници мађарске националности у свим сегментима исподпросечно опредељивали за

негативне, а изнадпросечно за позитивне одговоре.⁹ Као и у случају других националних мањина и према Ромима је највећа дистанца у домену могућности председниковања државом и успостављања брачног односа (збир просека негативних градација је 60.3%, односно 59%), а најмања у сегментима комшијских односа и пословног партнерства (збир просека негативних градација је 23.8%, односно 26.2%). Као и у више претходних случајева и овде се највише Црногораца определило за најпозитивнији став у скоро свим сегментима (осим у случају пожељности Рома за председника државе), али уз изражено високе проценте и негативних одговора. Највећу дистанцу према Ромима у погледу могућности заснивања брачне везе показују Хрвати (дистанца = 2,14): укупно чак 71.9% се определило за негативне градације, а свега 15.8% за позитивне (следе Срби са укупно 62.4% негативних и 16.7% позитивних ставова, наспрам 41.4% негативно и 31.4% позитивно одређених Мађара). Највеће неслагање са могућношћу да Ром буде председник државе показују Црногорци (70% негативних ставова, од тога их је више од половине одабрало најнегативнију градацију "не, никако") и Срби (67.3%), али и половина анкетираних Хрвата ("не, никако": 26.3%; "радије не": 24.6%). Најмању дистанцу према Ромима као комшијама имају Словаци и Мађари, а највећу Црногорци, упркос томе што их се и овде убедљиво највише определило за најпозитивнији став (табела 7):

Да ли бисте желели Рома за комшију (у %)?							
	дистанца (1-5)	не, никако	радије не	свеједно ми је	да, немам ништа против	да, врло радо	укупно
Срби	2,98	12.8	11.5	46.2	23.5	6.0	100%
Црногор.	2,87	19.4	22.6	29.0	9.7	19.4	100%
Мађари	3,22	8.2	9.8	42.6	30.3	9.0	100%
Словаци	3,62	-.-	-.-	53.8	30.8	15.4	100%
Југослов.	3,05	14.8	5.7	44.3	30.7	4.5	100%
Просек	3,03	12.4	11.4	44.7	24.4	7.1	100%

табела 7

⁹ Највећу дистанцу (2,20) према Ромима показали су испитаници румунске националности: ниједан се није определио за најпозитивнију градацију ни у једном истраживаном сегменту, за негативне градације увек се одређивала најмање половина, док је проценат неутралних и умерено позитивних (са једним јединим изузетком) одговора увек испод просека. Међутим, ставови анкетираних Румуна у овом истраживању не могу се сматрати карактеристичним за ову војвођанску националну мањину у целисти, зато што је њихово учешће у узорку било пројектовано у складу са потребама друге основне области истра-

Сличан је и однос према Ромима као пословним партнерима, с том разликом што је најнегативнији став код Црногораца још наглашенији ("не, никако": 36.7%, просек: 14.7%), а у овом случају се јавља и код испитаника словачке националне заједнице (15.4%).

Дистанца према:	Срби	Мађари	Хрвати	Црногорци	Словаци	Југословени
Србима	4,0371	3,5809	3,5439	3,9120	3,5449	3,5312
Мађарима	2,9718	3,7647	3,4064	3,1397	3,4156	3,1949
Хрватима	2,7975	3,5179	3,6579	2,9715	3,5609	3,1910
Црногор.	3,1666	3,3460	3,0994	3,8353	3,2891	3,2103
Словацима	2,9725	3,4201	3,1901	3,1735	3,6795	3,2028
Румунима	2,8995	3,3473	3,0907	2,9005	3,3974	3,0573
Русинима	2,9373	3,3682	3,1257	3,0045	3,4359	3,1148
Ромима	2,6244	3,0674	2,7222	2,5070	3,0256	2,8110
Јеврејима	2,9989	3,3804	3,2749	2,9389	3,3077	3,2468

табела 8: квантитативни преглед дистанци

Претежно уједначена дистанца међу националним и етничким заједницама у Војводини, која је концентрисана око неутралног става, а без екстремних (позитивних или негативних) колективних израза, веома је значајна. Она, генерално посматрајући, значи да кризне, ратне и по међунационалне односе погубне деведесете године прошлог века нису оставиле трајнији печат на односе између припадника већинског народа и националних мањина, бар не у домену друштвених односа који се граде у свакодневном животу. Штавише, мада је одговорност за лошу државну (па и сваку другу генералну) политику објективно на већинском народу, Срби су у Војводини ипак најпожељнији за све врсте друштвених односа и контаката. Овај податак је утолико значајнији, уколико имамо у виду да је одраз свакодневног искуства неизбежно најучесталијих контаката с припадницима овог народа. Етничке дистанце су, међутим, потврдиле и неке владајуће стереотипе о појединим народима, пре свега Ромима.

живања – проблема регионализације, па је њихова репрезентативност одређивана на једном од субрегионалних нивоа (Банат).

ЛИТЕРАТУРА:

- Bogardus, Emory S. (1947): Measurement of Personal-Group Relations. *Sociometry*, Vol. 10, No. 4: 306-311.
- Edwards, Allen L. (1957): *Techniques of Attitude Scale Construction*. New York: Appleton-Century-Crofts, Inc.
- Guttman, Louis (1944): A Basis for Scaling Qualitative Data. *American Sociological Review*, Vol. 9, No. 2: 139-150.
- Guttman, Louis; Edward A. Suchman (1947): Intensity and a Zero Point for Attitude Analysis. *American Sociological Review*, Vol. 12, No. 1: 57-67.
- House, Floyd N. (1934): Measurement in Sociology. *The American Journal of Sociology*, Vol. 40, No. 1: 1-11.
- Siegel, Sidney; Irma L. Shepherd (1959): An Ordered Metric Measure of Social Distance. *Sociometry*, Vol. 22, No. 4: 336-342.
- Smith, Tom W.; Glenn R. Dempsey (1983): The Polls: Ethnic Social Distance and Prejudice. *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 47, No. 4: 584-600.
- Szalay, Lorand B.; Bela C. Maday (1983): Implicit Culture and Psychocultural Distance. *American Anthropologist*, Vol. 85, No. 1: 110-118.

Zsolt Lazar
Dragan Koković
Faculty of Philosophy
Novi Sad

S u m m a r y

ETHNICAL DISTANCE IN VOJVODINA
(research results)

This article presents the results of the ethnical distance measuring in Vojvodina, the north Province of the Republic of Serbia. The measuring was carried out on autumn 2002, during realization of the wider project of multiculturalism research in the mentioned region. According to the results, the ethnical distances in Vojvodina are quite equalized and they are grouped around the attitude "all the same". Vojvodinian Serbs are more favorable partners for the majority of social contacts, and the relatively largest distance is shown toward Roma. The ethnical distance results also discovers two very important factors for understanding the interethnic relations in Vojvodina: first, the "rational" kind of social contacts with the members of the other ethnical groups are more preferable for the majority of respondents, and second, they have very equal distances toward their own ethnical groups.

Key words: ethnical distance, Serbs, national minorities, Vojvodina.